

EEN SCHOOL VOOR ONZE TIJD

de verantwoording bij mijn vertaling

De Moderne School

van

C. FREINET, *L'École Moderne Française*

De Freinetschool in Vence

In 1921 publiceerde het bestuur van de Internationale Liga van de Nieuwe School¹ een door Ferrière² opgestelde lijst van kenmerken, waaraan een onderwijsinstelling moest voldoen om de naam Nieuwe School terecht en met ere te kunnen dragen. Daarover hoefde Freinet zich geen zorgen te maken: zijn school, die oktober 1935 van start ging, gelegen in de idyllische omgeving van Vence, zo'n vijftien kilometer ten noorden van Cannes, voldeed aan alle criteria, behalve punt 22.

1. De school is een laboratorium voor praktische pedagogie.	15. Ruimte voor spontane interesses
2. Op het platteland.	16. Individueel werk.
3. Met een internaat.	17. Gemeenschappelijk werk.
4. Afzonderlijke woningen.	18. Onderricht vooral 's ochtends.
5. Gemengd onderwijs.	19. Per dag een beperkt aantal vakken.
6. Handarbeid, waaronder	20. Idem per maand.
7. timmeren, landarbeid, dierverzorging.	21. De school als republiek.
8. Vrij werk.	22. Groepsleiders kiezen.
9. Natuurlijke gymnastiek, openluchtbad.	23. Verantwoordelijkheden delen.
10. Voettochten en kamperen.	24. Beloning of positieve sancties.
11. Algemene ontwikkeling.	25. Straffen beperken tot herstel van begane fouten.
12. Vrije specialisatiemogelijkheden.	26. Wedijver.
13. Het onderwijs berust op feiten en ervaring.	27. Esthetisch verantwoorde omgeving. Gezamenlijk musiceren.
14. Zelfwerkzaamheid van het kind.	Opvoeding van moreel besef.
	30. Ontwikkeling van gezond verstand.

¹ In Frankrijk: *Ligue Internationale pour l'Education Nouvelle (LIEN)*. Internationaal bekend als *New Education Fellowship*.

² Adolphe Ferrière (1879-1960). Stichter van de LIEN.

Toch heeft Freinet, ondanks deze onmiskenbare verwantschap, waarvan hij geen geheim maakte, en ondanks zijn vriendschappelijke betrekkingen met tal van prominente leden van de LIEN³, zich nooit bij deze beweging aangesloten. Hem stond een gemoderniseerde openbare volksschool voor ogen en hij verwierp het elitaire karakter van veel Nieuwe Scholen, vaak kostschoolachtige instellingen, die eigenlijk alleen toegankelijk waren voor rijkelui-kinderen.

Ook de Freinetschool met internaat in Vence kon, om het hoofd boven water te houden, niet zonder kin-

vluchtelingenkinderen¹ voor wie school- en kostgeld werd opgebracht door contributies van Freinet's coöperatieve beweging *De drukpers op school*.

Net als de andere vernieuwers situeerde Freinet zijn nieuwe school op het platteland. Voor alle fasen van het opvoedings- en onderwijsproces (voorschoolse, peuter-, kleuter- en schoolkindperiode) achtte hij *proefondervindelijk verkennen*², spel en werk in een natuurlijke omgeving absoluut noodzakelijk. Voor een evenwichtig ontwikkelingsproces is de natuur voor ieder mens even onontbeerlijk als gezin, samenleving en bepaalde persoonlijkheden (bijvoorbeeld een leraar, of een goede vriend). Opgegroeid in een schil derachtig gelegen maar geïsoleerd boerendorpje, bewonderde hij niet alleen de schoonheid en de stimulerende krachten van de natuur, maar kende hij ook de armoede van het platteland en de strijd om het bestaan. Als boerenzoon deelde hij dan ook niet de romantische natuurvisie van veel stedelingen die het pittoreske willen bewaren, maar beseftte hij dat ook plattelandsbewoners moest kunnen profiteren van technologische vooruitgang.

Overall in zijn werk³ ontleent hij zijn beeldspraak zowel aan natuur als aan techniek: zo vergelijkt hij het groeiproces van kind tot volwassene met dat van een boom; of met een bron die een bergstroompje voortbrengt dat uitgroeit tot een kalme brede rivier; maar hij spreekt ook over de menselijke machine en vergelijkt in *De Moderne School* (deel II, hfst 4.7) de organisatie van een school met die van een modern warenhuis en een fabriek.

In zijn opvatting zijn de tegenstellingen tussen natuur en techniek, tussen stad en platteland, tussen traditie en vernieuwing niet onoverbrugbaar of definitief. In zijn onderwijsvernieuwend werk gaat hij op zoek naar nieuwe vormen van evenwicht: door hoofd- en handarbeid weer te verenigen; in ateliers voor 'natuurlijke' (tuinbouw, dierversorgung) en voor 'technische' activiteiten; ateliers voor oeroude ambachten als timmeren en weven maar ook voor een voor elektrotechniek en een keuken met eigentijdse kook apparatuur.

En ook bij de 'intellectuele activiteiten' (lezen en schrijven) en de 'artistieke activiteiten' (tekenen, schilderen, dramatiseren) speelt de moderne techniek een bepalende rol: drukpers, schrijfmachine, de limograaf¹, fototoestel, filmcamera, bandrecorder.

³ Met Ferrière bijvoorbeeld, wiens boek *l'École active* een van Freinet's belangrijkste inspiratiebronnen was. Zijn uitgeverij, de CEL, gaf enkele brochures van Ferrière uit. Deze zorgde er op zijn beurt voor dat Freinet's boek *Conseil aux Parents* tijdens WO II in België gepubliceerd werd.

¹ Enkele joodse kinderen uit Duitsland en tijdens de Spaanse Burgeroorlog (1936-37) ook een flink aantal Spaanse kinderen, zodat de school een tijdlang tweetalig was.

² Dit kernbegrip in Freinet's opvoedingsideologie (*tâtonnement expérimental*) komen we op verschillende plaatsen tegen in dit boek en zal ter plaatse nader verklaard worden.

³ Met name in *Essai de psychologie sensible*: een proeve van een zintuiglijke psychologie, toegepast op de opvoeding.

¹ Een gemakkelijk zelf te maken draagbaar zeefdruk/stencilapparaat dat begin jaren tachtig tijdens de opstand van de vakbond Solidarnosc in Polen tegen het communistische bewind goede diensten bewees. Via www.freinet.nl is een bouwtekening verkrijgbaar voor een limograaf A4-formaat.

*Gemeentehuis in Bar-sur-Loup.
Rechtsonder het eerste klaslokaal van maître Freinet*

Liever dan in Vence iets nieuws te beginnen had Freinet voortgebouwd op wat hij in de openbare dorpsschooltjes van Bar-sur-Loup (1920-1928) en Saint Paul (1928-1934) was begonnen: uitgaande van de bestaande situatie met slimme oplossingen en zo weinig mogelijk kosten de school steeds meer afstemmen op de eisen van de nieuwe tijd, de twintigste eeuw, de eeuw van snelle technische vooruitgang die ook in de school moest doordringen.

Iedereen moest van de modernisering kunnen profiteren: meer welvaart, meer comfort, meer kennis, toegang tot de communicatiemiddelen. Anders dan voor zijn collega-vernieuwers was voor Freinet de twintigste niet alleen de eeuw van het kind¹, maar ook die van het volk van arbeiders en kleine boeren, die door hun werkkraft de modernisering mede mogelijk maakten. De emancipatie van het volk vereiste naast politiek-maatschappelijke veranderingen (op het terrein van kiesrecht, loon, arbeidsomstandigheden, huisvesting, gezondheidszorg), ook een drastische hervorming van het onderwijs. Zoals elk tijdperk een dominante klasse kent, met eigen onderwijsvormen en een eigen school, zo betoogt Freinet, zo zal in onze eeuw de volksschool ontstaan met gelijke kansen voor iedereen².

Hij wilde geen nieuwe school, maar de bestaande, vaak armzalige openbare scholen omvormen tot gemoderniseerde, goed toegeruste volksscholen. Nauwkeurig geeft hij aan hoe onderwijzers dat moeten aanpakken: eerst zelf de handen uit de mouwen steken, beginnen met eenvoudige middelen het klaslokaal beter in te richten en vervolgens ouders en bestuurders overhalen tot uitvoering van

¹ De Zweedse pedagoge Ellen Key (1849-1926) publiceerde in 1909 haar boek *De eeuw van het kind*.

² Zie Freinet's uiteenzettingen hierover in Inleiding en Deel I, in de voor de strijdcultuur van die tijd kenmerkende socialistische retoriek.

concrete, haalbare en betaalbare veranderingsplannen. Dan lukt het vast, moedigt Freinet zijn lezers aan (II.4.2.3)

Zelf verging het Freinet in 1934 minder goed. Bij zijn steeds dringender verzoeken om schoolbenodigdheden en om verbetering van de erbarmelijke sanitaire omstandigheden in zijn schooltje te Saint-Paul kwam hij in aanvaring met het rechtse gemeentebestuur, dat deze materiële eisen en het feit dat zijn leerlingen tijdens hun enquêtes in het dorp soms netelige problemen aansneden, rechtstreeks in verband bracht met zijn eigen vakbondsactiviteiten en zijn lidmaatschap van de communistische partij.

Aangescherpt door politieke links-rechts-tegenstellingen in toenmalig Frankrijk, op hun beurt gevoed door de dreigende internationale situatie (de namen Mussolini, Stalin, Franco, Hitler volstaan) en aangejaagd door een fanatiek partijkiezende pers, groeide dit lokale conflict tot een nationaal, politiek geladen onderwijsdebat. Uiteindelijk moet de onderwijsminister eraan te pas opkomen: formeel werd Freinet in het gelijk gesteld, maar handhaving op de school van Saint-Paul was onmogelijk geworden en overplaatsing geboden. Deze uitkomst (de 'bolsjewiek Freinet' verlaat Saint-Paul, schreef de rechtse pers) werd door zijn tegenstanders begroet als een overwinning. In feite was dat ook zo: Freinet's rol binnen het openbaar onderwijs, zeker in de Provence, was uitgespeeld. Zijn tegenstanders beschikten over een lange arm. Hoe lang, dat zou hij vijf jaar later op pijnlijke wijze ervaren.

Om zijn werk te kunnen voortzetten bleef hem weinig anders over dan het stichten van een nieuwe school. Dus toch, een nieuwe school ...? Met deze plannen konden de leden van zijn coöperatieve beweging alleen akkoord gaan als de Freinetschool in Vence zou gaan functioneren als een 'laboratorium voor praktische pedagogie' (kenmerk 1 van de lijst van Ferrière), een experimenteerschool in dienst voor alle andere moderniserende volksscholen.

Langs de weg van *proefondervindelijke verkenning*, volgens Freinet de universele weg van alle leren en alle wetenschapsbeoefening, verfijnde hij bestaande materialen, werkmiddelen en technieken, en ontwierp hij nieuwe. De materialen kregen hun technische uitvoering in de CEL, de coöperatieve leermiddelen fabriek en uitgeverij van de Drukpers op School, waarvan Freinet directeur was:

Mijn oplossingen zijn altijd en uitsluitend vrucht van proefondervindelijk verkennen, direct vanuit de praktijk, tijdens mijn werk met kinderen, in een doorsnee-volksschool. Niet een van mijn vernieuwingen vindt haar oorsprong in een vooropgezet idee dat ik dan vervolgens in realiteit zou moeten omzetten. Integendeel, tijdens het dagelijkse werk heb ik oude werktuigen aangepast en nieuwe gesmeed en verbeterd. Nooit meteen tevreden met aanvankelijke successen had ik oog voor de onvolkomenheden en de zwakke punten, werd ik me bewust van op te vullen lacunes, en bleef ik doorgaan met proefondervindelijk te zoeken naar materiële en technische aanpassingen die het hele onderwijssysteem doeltreffender konden maken.

Vanaf 1954 ging de overheid de onderwijzerssalarissen van Freinet's particuliere school betalen en tien jaar later volgde de officiële erkenning als experimenteerschool. Na de dood van Freinet was de leiding van de school in handen van Madeleine Bens-Freinet en haar man, de schrijver en dichter Jacques Bens tot 1988. In dat jaar kreeg de Freinetschool de status van bijzondere staatschool: eigendom van de staat maar met behoud van de pedagogische autonomie. En in 2001 kwam de school, door een gezamenlijke actie van leerlingen en team, op de nationale lijst van historische monumenten te staan.

De Freinetschool en de CEL vormden samen een inspirerend trefpunt, een ontmoetingsplaats, een broedd

bete-kenissen waren bijvoorbeeld Elise's teken- en schildercursussen, baanbrekende workshops voor de vernieuwing van de kunstvakken in het Franse onderwijs.

In *De Moderne School* (II.4.3) nodigt Freinet zijn lezers uit die stages en cursussen mee te maken of scholen te bezoeken waar ze de freinetpedagogie-in-de-praktijk kunnen meemaken. Vanuit het besef dat dit niet voor iedereen is weggelegd schreef hij dit boek met de veelzeggende ondertitel: *een praktische gids voor de materiële, de technische en de pedagogische organisatie van de volksschool*. Die volgorde is essentieel: eerst komen school, schoolomgeving, lokalen en inrichting aan de orde (materiële organisatie); daarna beschrijft Freinet het werkmateriaal en de werkplaatsen, ofwel de ateliers (technische organisatie); en dan laat hij de lezer op reportageachtige wijze een maandag van zijn gidsschool meebeleven, van uur tot uur, van activiteit naar activiteit (pedagogische organisatie). Zo schetst hij een duidelijk beeld van de moderne Franse school.

Nadat hij in de voorgaande twintig jaar al talloze artikelen en brochures had geschreven, komt Freinet tijdens een periode van gedwongen werkloosheid, van maart 1940 tot eind 1943 toe aan het schrijven van zijn vier belangrijkste boeken, waaronder *L'École Moderne Française*¹.

20 Maart 1940 namelijk wordt Freinet, samen met honderden andere vakbondsmensen en linkse activisten gearresteerd en geïnterneerd, onder verantwoordelijkheid van het Vichy-bewind van Pétain. Tijdens zijn verblijf in diverse kampen begint hij aan het schrijven. Na zijn vrijlating in oktober 1941 - misschien mede op voorspraak van de Ferrière, onderdaan van het neutrale Zwitserland - wordt hij verbannen uit zijn departement en voegt hij zich bij Elise. Die had na Freinet's arrestatie, tegengewerkt door overheid, inspectie en militair bewind, vergeefs geprobeerd de school draaiende te houden, en woont dan al sinds april van dat jaar met hun dochtertje Balouette bij haar moeder in Vallouise, niet ver van Gap.

Eind 1943, niet lang na voltooiing van *L'École Moderne Française*, moet Freinet onderduiken. Hij sluit zich aan bij een verzetsgroep en wordt na de Bevrijding lid van het Departementale Bevrijdingscomité van Hautes-Alpes, met als belangrijkste functies: het onderhouden van de contacten met de agrarische sector en de leiding van een onderwijscentrum voor vluchtelingenkinderen. Na vier jaar heeft hij eindelijk weer de mogelijkheid zijn onderwijsopvattingen in praktijk te brengen.

In haar voorwoord tot de editie van 1969 (herdrukt in 1977) beweert Elise dat het boek toen en vanuit die werksituatie is ontstaan:

Samen met die kinderen daar, in die economische en maatschappelijke omstandigheden van direct na de oorlog, en verbonden met het volk dat de stoot gaf tot ondergrondse en de geweldige acties van het Verzet, schreef Freinet zijn École Moderne Française.

Michel Barré schrijft echter in zijn Freinetbiografie²:

26 December 1943 voltooide Freinet L'École Moderne Française. Het wordt in de lente van '45 gepubliceerd door Uitgeverij Ophrys te Gap, maar alleen verspreid door de CEL. De honderd gedrukte exemplaren - meer stond de papierschaarste op dat moment niet toe - zijn in enkele maanden verkocht en de herdrukken volgen elkaar op.

¹ De andere zijn *Conseils aux Parents* (Adviezen aan Ouders), tijdens de oorlog in vier afleveringen verschenen in een Belgisch tijdschrift. Eerste boekuitgave in 1948. Dan *L'Education du Travail* (Opvoeding van het Werk), voor het eerst uitgebracht in 1949. En *Essai de psychologie Sensible* (Proeve van een zintuiglijke pedagogie) in 1950.

² MICHEL BARRÉ, *Celestin Freinet, een pedagoog voor onze tijd*, Valthe 2006 (p 363).

Als Barré gelijk heeft¹ - en er is geen reden om daaraan te twijfelen - bestond het boek al voordat hij leiding gaf aan het onderwijscentrum in Gap en maakte hij tussen 1940 en 1944, in een periode van gewone rust en afstand nemen, de balans op

van wat hij in de jaren daarvoor met zijn leerlingen had beleefd. Hij beschrijft geen moderne droomschool, maar de aanpassing aan de eisen van de na-oorlogse periode van wat zijn beweging tot dan had gerealiseerd. En de ontwikkeling van zijn werk daarna toont aan dat aanduiding 'moderne' meer dan louter pretentie is².

Tijdens Freinet's leven wisselt het boek enkele malen van uitgever zonder grote wijzigingen. Die betreffen voornamelijk de regelmatige actualisering van de Tips met publicaties en leermiddelen in Deel IV. In 1969 verschijnt het boek, met een voorwoord van Elise Freinet, bij Uitgever Maspéro in Parijs onder de titel *Pour l'école du peuple*, in één band met *Les Invariants Pédagogiques*, dat eerder afzonderlijk was verschenen in 1964³.

Voor deze vertaling hebben we de editie van Elise Freinet gebruikt, die overigens niet essentieel afwijkt van oudere drukken. Het betreft alleen formuleringen (vaak helderder) en soms alinea's die in de editie-Elise vaak wat beknopter zijn. Een enkele keer ging dat volgens ons ten koste van de duidelijkheid en kozen we voor de tekst van de vroegere edities. Het belangrijkste inhoudelijke verschil zit hem in het slot, waar Elise de tekst met de opsomming van de Tips laat eindigen, terwijl de oudere edities afsluiten met een stukje typische freinetiaanse peptalk, die volgens ons niet mocht ontbreken: *Op weg naar de verovering van het leven*.

Bij het doorhakken van dit soort knopen en bij het interpreteren van lastige passages fungeerden een eerdere Nederlandse vertaling¹ en de Duitse van Jörg², de Duitslands Freinet-kenner bij uitstek, vaak als behulpzame gidsen. Veel hebben we te danken aan Michel Barré: zijn biografie en hij zelf blijken telkens weer een onuitputtelijke en goedgeefse bron van informatie.

Bij de tekstredactie hebben we ons laten leiden door twee, soms enigszins strijdige uitgangspunten: we wilden recht doen aan de tekst als historische document (a) maar ook tegemoetkomen aan het leesritme van de hedendaagse lezer (b). Alle keuzen stuk voor stuk verantwoord is ondoenlijk. Een vijftal opvallende zaken:

1. Freinet's voorliefde voor die typisch Franse retoriek met almaar doormeanderende volzinnen (a) stelt het geduld van de hedendaagse lezer (b) soms wel erg op de proef. In enkele gevallen hebben we zo'n zin opgeknipt.
2. Omdat het moderne oog ook wat wil, is de nogal kale, illustratieloze tekst verlucht met foto's en andere illustraties.
3. Waar naar ons gevoel de tekst wel erg lang zonder onderbreking doorliep, hebben we met witregels en tussentitels meer structuur en overzicht aangebracht. De oorspronkelijke (sub)paragraaftitels zijn wel, de door ons toegevoegde zijn niet genummerd.

¹ Geconfronteerd met het dateringsprobleempje antwoordt Barré per email: *Als ik een exacte datum noem, heb ik dat geverifieerd in de geschriften van Freinet, soms door het raadplegen van verschillende bronnen. Elise was niet zo strikt.*

² Michel Barré in een emailbericht van 19-2-2008.

³ In Nederlandse bewerking: *Pedagogische Kenmerken, een praktijkcode voor freinetwerkers*, in: J. NICOLAI e.a., *De Freinetwerker; freinetwerker worden, zijn en blijven*, Valthe 2006 (De Reeks 8).

¹ Onder de titel *Op weg naar een school voor iedereen*, met vertaaladviezen van prof. J. A. G. Tans, in brochurevorm uitgegeven door De Freinetbeweging, Enschede 1988.

² CELESTIN FREINET, *Die moderne französische Schule*, übersetzt und besorgt von Hans Jörg, Paderborn 1979.

4. Het woordje *wij* kan bij Freinet betekenen: wij-als-beweging of wij-als-schoolteam of wij-als-meester-en-klas, maar ook: *ik-de-auteur*. Als dat laatste het geval was, hebben we dit bescheiden bedoelde maar tegenwoordig eerder pedant aandoend meervoud vervangen door het prettiger klinkend enkelvoud.

5. De Franse titel *L'École Moderne Française* werd bij ons *De Moderne School*. Om te beginnen bekt dat beter, maar door *Franse* weg te laten willen vooral onderstrepen dat deze vertaling meer is dan een vrijblijvend eerbetoon aan een groot pedagoog uit een ander land en uit een vorige eeuw.

Célestin Freinet is een pedagoog voor onze tijd. Zijn voorkeur voor *modern* boven *nieuw* is de vertolking van zijn historisch besef: de school van vandaag heeft zich ontwikkeld uit die van gisteren en die van morgen komt voort uit de school van vandaag. Zo gezien is moderniseren: vernieuwen uit traditie. De school verandert mee met de veranderende maatschappij, of ze wil of niet. Ze kan maar beter wèl willen, want dan loopt ze minder achterstand op. En hoe groter de opgelopen achterstand, des te pijnlijker het hervormingsproces als het er toch eens van moet komen.

De Moderne School leert onderwijzers waarom modernisering steeds weer nodig is, welke rol zij daarbij spelen en hoe ze dat verstandig kunnen aanpakken. Het is dus een hoogst actueel boek.

In onze tijd levend zou Freinet geen enkele moeite hebben om met voldoening vast te stellen op welke punten hij is ingehaald door de tijd. Zo zouden de multimediale mogelijkheden van onze tijd - waarop hij overigens in de jaren dertig¹ van de vorige eeuw al vooruitliep met drukpers, bandrecorder en filmcamera - zeker een voorname plaats krijgen in zijn hedendaagse school. Maar met *De Moderne School* in de hand kunnen we ook haarfijn aangeven wat er nog niet is gerealiseerd, waar we onszelf voorbijlopen, waar we zijn vastgelopen, waar we misschien wel op de terugweg zijn.

Om een paar dingen te noemen: nog altijd bestaat de scheiding tussen hoofd- en handarbeid, evenals de onderwaardering van de laatste. De haast om toetsbare kennis aan te brengen via verkorte leerwegen met voorbijgaan aan het proefondervindelijk verkennen en noodzakelijke tussenervaringen, lijkt groter dan ooit. De natuurlijke en de sociale omgeving als informatiebronnen voor wereldverkenning moeten op veel scholen wijken voor secundaire bronnen: de virtuele werkelijkheid van het internet. Het kunstonderwijs moet het vaak afleggen tegen de eis van hoge opbrengsten voor taal en rekenen. En decennia lang heeft veel onderwijs in het teken gestaan van de individuele ontplooiing met verwaarlozing van de praktische burgerschapsvorming.

Samengevat: te veel school en te weinig leven, te veel doen-alsof in plaats van zinvol werk in levensechte situaties. Daarover valt veel te leren in dit boek.

Freinet trok er met zijn klas op uit: schoolwandeling en excursie. De dingen, de waarnemingen en de indrukken die leerlingen mee terugbrachten naar het klaslokaal, werden besproken en daarna beschreven in teksten die vervolgens werden gecorrigeerd en geredigeerd en zo de basis leverden voor het aanleren van basisvaardigheden. Dat was de eerste stroom van buiten naar binnen.

De tweede kwam voort uit de vrije schriftelijke expressie van wat kinderen persoonlijk hadden ervaren en wat ze wilden delen met hun klasgenoten: de vrije tekst en later de vrije tekening, het vrije schilderen, het vrije theater

Ook ging er een stroom van binnen naar buiten: de schoolkrant die de ouders en de schoolcorrespondentie die andere scholen informeerden over de gedane ontdekkingen, over reilen en

¹ In de jaren zestig ontwikkelde hij, geïnspireerd door Amerikaanse 'leermachines', geprogrammeerde instructies voor cijferen en spelling, voorlopers van de huidige computerprogramma's.

zeilen van de klas als geheel en de van de leerlingen afzonderlijk. Dus moesten de teksten ook wel gecorrigeerd, geredigeerd en vervolgens gedrukt en mooi opgemaakt worden om de lezers te gerieven, te overtuigen, te vermaken.

Deze levensechte communicatievormen boden niet alleen de motivatie voor de correcte spelling en zinsbouw, maar leidden ook tot verdieping van de inhoud: je weet dat je lezers iets van je verwachten, interessante informatie over de eigen omgeving (natuur, bestaansmiddelen, geschiedenis, gebruiken), en dus kregen schoolwandeling, excursie en omgevingsstudie meer urgentie en meer diepgang.

Vanzelfsprekend vroeg en vraagt deze werkwijze om nieuwe materialen en technieken: drukpers, krant, correspondentie, limograaf, lino'snede, bandrecorder, filmcamera. Freinet beschrijft ze allemaal in dit boek.

Iets vergelijkbaars vond plaats bij het rekenonderwijs. In Freinet's visie moesten de rekenvaardigheden werktuigen zijn voor praktische doeleinden: het meten van zaaibedden, wegen van de oogst, materialen voor de ateliers inkopen, verkopen van eieren en schoolkranten, berekenen van te betalen of te ontvangen rente. Zo werd ook het schoolrekenen geïntegreerd in het leven van de omgeving om uit te groeien tot *levend rekenen*, waarbij de klas en het *klassenleven* zelf de leeromgeving voor deze mathematische activiteiten vormde.

Schoolwandeling, excursie, drukken, corresponderen, tuinbewerking, dierverzorging, gekoppeld aan levend taalonderwijs en levend rekenen, dat vroeg en vraagt vanzelfsprekend om een eigensoortige werkorganisatie met een grote verantwoordelijkheid van de kinderen: toezicht in de diverse ateliers, dagelijks correspondentie naar de post brengen, dierverzorging, excursies voorbereiden. Voor Freinet werd dat de schoolcoöperatie (wij spreken nu van de ondernemende klas met een klassenkas¹). Op heel vanzelfsprekend

tot een instituut waar van alles bedacht werd, plannen werden gemaakt, beslissingen genomen, de boekhouding bijgehouden. En dat vroeg om regelmaat en duidelijkheid: regelmatig vergaderen op vaste tijdstippen onder leiding van een gekozen voorzitter, een agenda, afspraken vastleggen, dus een (gekozen) secretaris, een (gekozen) penningmeester voor de kas.

En zo werden en worden schoolcommunicatietechnieken instrumenten voor *burgerschapsvorming*² en wordt de klas een proeftuin en leerschool voor democratisch handelen vanuit een door proefondervindelijk verkennen verworven democratische gezindheid.

Goed onderwijs wordt gegeven met passie, gebaseerd op een inspirerende visie die tot uitdrukking komt in een doorleefde samenhang, zoals in de dagelijkse praktijk van Freinet. Een praktijk die al doende ontstond en een voorbeeld voor de hedendaagse school kan zijn. Een praktijk die Freinet heel nauwkeurig, heel praktisch en vooral heel inspirerend beschreef in *De Moderne School*.

¹ Zie: J. NICOLAI / J. TANS, *Ondernemende kinderen tellen mee, werken met een klassenkas in de besisschool*, Valthe 2004 (De Reeks 5).

² R. BROERSMA / J. NICOLAI e.a., *Dat geeft de burger moed. Burgerschapsvorming, op weg naar een democratische school*, Valthe 2007 (De Reeks 9).